

Маринела МЛАДЕНОВА (ЮЗУ „Неофит Рилски” – Благоевград)
Marinela MLADENOVA (South-West University “Neofit Rilski” of Blagoevgrad,
Bulgaria)

ПРОБЛЕМИ НА ЕЗИКА И ПРОБЛЕМЪТ ЗА ЕЗИКА В БАНАТСКАТА БЪЛГАРСКА ПРЕСА ОТ НАЧАЛОТО НА XXI ВЕК¹

LANGUAGE PROBLEMS AND THE PROBLEM OF LANGUAGE IN THE BANAT BULGARIAN PRESS IN THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

In this paper, I present some problems related to the contemporary situation of the Banat Bulgarian language spoken in Romania. After 1943, the literary tradition of the Banat Bulgarians was interrupted. Printed media stopped to function, the language was not taught at school and the function of this micro language was limited to liturgy and everyday oral communication.

The revival of the Banat language started in 1989 with the introduction of changes in the social, political and cultural life of the countries of Central and Eastern Europe. The existence of impressive quantity of literature for a short period of time and after the interruption of the literary tradition for 50 years poses interesting questions: What is the language of these publications? Do the authors follow the norms codified by Jozu Ril in 1866 in his “Balgarskutu pravopisanie”, which is considered as the beginning of the Banat literary language? How does the language globalization influence this separated from Bulgaria language, which has developed for 300 years following its own rules to become a literary micro-language. What is the problem of the Banat language as considered by Banat people and as reflected on the pages of the printed editions after 1989? In the paper, I focus my attention on these questions.

Keywords: Banat Bulgarian press, language situation, language problems.

*Brajče balgare! Balgarsčija jazić ij u opásnust!
Balgarsčija jazić se izgube i sas négu se izgubemi sincata balgare
ud pu Banátskotu puljé!.. Mládata bolgarska inteligencija se kalné
sas vás či ništé si ustávimi náša milnija jazić da unemej!²*

Проблемите, свързани с езика на българите католици, напуснали България след потушаване на Чипровското въстание от 1688 г. и заселили се в историческата област Банат (разделена днес между Румъния, Унгария и Сърбия), привличат вниманието на учените още в края на 19 век, когато Любомир Милетич публикува първите си проучвания за тази българска общност (Милетич 1896, 1897, 1900, 1987). От тогава до днес броят на публикациите върху тяхната история, бит и култура е нараснал значително³, но на пръсти се броят изследванията, свързани с езика им. Изключение правят двете монографии⁴ на Стойко Стойков *Банатският говор* и *Лексиката на банатския говор*, които и досега остават най-пълното и изчерпателно описание на състоянието на говора на българите католици от румънската част на Банат в средата на ХХ в.⁵ По времето, когато Стойков посещава банатските българи и проучва говора им, тяхната книжовна традиция е прекъсната. Спрени са печатните медии, не се издава художествена литература, езикът не се изучава в училище и функциите му се ограничават до употребата

му за нуждите на вероизповеданието и за всекидневно устно общуване. Неговото възраждане започва в края на 1989 година заедно с настъпилите промени в обществения, политическия и културния живот на страните от Централна и Югоизточна Европа. На 22.12.1989 г. в Румъния правителството на Чаушеску е свалено и само 3 дни по-късно, на 25.12.1989 г., в тираж от 150 броя излиза на банатски български и на румънски език бр. 1 и единствен на в. *Svetlina*. Две седмици по-късно, на 11. 01. 1990 г., се появява и първият брой на най-дълго издавания досега вестник, списван на банатски български – *Náša glás*, от който към момента са излезли над 500 броя. Три години по-късно започва своя живот сп. *Literaturna miselj* с над 150 броя към момента. Техният брой се увеличава с появата на църковния в-к *Isusvata svetlus* (*Katoličanska novna na balgarsći palčensći jazić*), както и на вестник *Bišnovska novina*⁶, издание на кметството на село Стар Бишнов⁷. Паралелно с това интензивно се издава художествена, религиозна, научно-популярна литература, фолклорни сборници, календари, алманаси, спомени. Появата на впечатляваща по обем книжнина в много кратък времеви период след близо 50-годишно прекъсване на книжовната традиция поставя няколко интересни въпроса: какъв е езикът, на който се списват тези издания? Доколко авторите се придържат към нормите, кодифицирани в *Българското правописание* на Йозу Рил⁸, с което се приема, че е поставено началото на банатския книжовен език⁹. Как рефлектира езиковата глобализация върху този откъснат от България и развиващ се по свои закони в продължение на близо 300 години български говор, издигнал се до нивото на литературен микроезик¹⁰. С настоящия доклад си поставяме за цел по-скоро да привлечем вниманието към тези проблеми, отколкото да дадем отговор на поставените въпроси. Такъв отговор би могъл да търси едно по-обширно и задълбочено изследване, надхвърлящо обема на статия.

Обект на вниманието ни ще бъде проблемът за банатския книжовен език днес, видян през погледа на неговите носители и отразен по страниците на печатните им издания след 1989 г.¹¹

За целта ще бъдат коментирани част от статиите, посветени на езика и езиковата политика, публикувани във вестниците *Náša glás*, *Isusvata svetlus* (*Katoličanska novna na balgarsći palčensći jazić*) и в списание *Literaturna miselj*.

Темата за езика е особено чувствителна за банатските българи и периодично се появява по страниците на изданията им и преди 1943 г., най-често в критични периоди, когато носителите му чувстват заплахата, че могат да загубят своята идентичност на българи и да изчезнат в мултиетничен Банат. Тревожното обръщение *Brajće Balgare! Balgarsćija jazić ij u opásnust! Balgarsćija jazić se izgube i sas négu se izgubemi sincata balgare ud pu Banátskotu puljé!.. (Братя българи! Българският език е в опасност. Българският език се изгубва и с него се изгубваме всички българи от по Банатското поле*”), е отпечатано за първи път в статията *Balgarsku učilištu za stári i mládi* в календар от 1936 г.¹² Близо седемдесет години по-късно то е повторно публикувано в брошурата *Stár Bišnov*¹³, за да напомни, че тези думи продължават да звучат актуално. Но може би най-точно е илюстриран проблемът в първия и единствен брой¹⁴ на двуезичния вестник *Svetlina*, появил се на 25.12.1989 г.

В първата колона, написана на банатски български език, авторите отбелязват: „По-старите да ни простят за многото грешки, които се намират на този лист, но много от нас сме забравили да пишем на палкенски, а пък и нито сме знаели. Сега е дошло времето не само да пишем и да четем, но и да мислим на нашия майчин език ... Докато направим речника... ще пишем и на румънски, да ни разберат всички...”¹⁵

Проблемът за „грешките” по-нататък често е коментиран по страниците на печатните медии и става пресечна точка на дискусии за посоката, в която трябва да се развива езикът. „Грешки”, по отношение на кои езикови норми? На публикуваните през 1866 г. от Й. Рил в *Българското правописание*¹⁶, на наложилия се стандарт в печатните издания на банатските българи от четиридесетте години на миналия век¹⁷ или на говоримия език, използван във всекидневното общуване и в църквата през годините, когато книжовната дейност е спряла? Липсата на официална институция, която регламентира и направлява езиковите промени, ограничените функции на употреба на езика, съчетани с езиковата глобализация и навлизането на голям брой нови понятия и термини (Младенова 2012б; Младенова 2012в; Младенова 2013), определят сложността на езиковата ситуация днес сред общността на банатските българи в Румъния. След първоначалната еуфория, породена от възраждането на книжовната традиция и възможността да пишат и четат на майчиния си език, все по-често в печатните им издания започват да се появяват статии, свързани с езикови проблеми. Основната част от тях са публикувани във вестник *Náša glás* и в сп. *Literturna miselj*. След 2010 г., с появата на църковния вестник – *Isusvata svetlus* – освен че броят им нараства, започват да се очертават и някои основни различия във вижданията за посоката, в която трябва да се развива езикът. Ако проследим хронологично публикациите по езикови проблеми в периода между 1990–2013 г., можем да очертаем няколко тематични кръга, около които се групира основната част от тях:

Първият обединява статии с основна тема възхвала, защита и тревога за езика, а лийтмотивът е: *Банатският (палкенски) език е в опасност*.

Публикациите, отнесени към този тематичен кръг, по правило са заредени с много емоция, тя често присъства и в заглавията: срв. напр.: *Една болка – нашият майчин език* (Idna buleva – náša májčin jazić), *Защо палкенският език?* (Zako palcensćija jazić?), *Нещо за палкенския език* (Neštu za palcensćija jazić) *Майчиният език* (Májčina jazić), рубриката *Ти наш език* (Ti náš jazić) и др.

Този тип публикации са характерни за по-ранните броеве на в-к *Náša glás*, както и за постоянната рубрика *Ti náš jazić* в църковния вестник *Isusvata svetlus*. Съдбата на езика и неговото бъдеще се свързват пряко със съдбата и бъдещето на цялата общност:

Вж. напр.: *I náša nárud jazika guj spasil prez dalgjite i tažćite gudini, détu sa bli udredéni za tuje pleme ud balgarsći rod. Za gudinite détu varvat pá sám jazika mož da mi upázi námu i nášte dicá.Da gu upázimi i ubránimi s pućitvanji i mila u seku vreme, či toze plámak ij náša život i náštu spasénji ! (И нашия народ езикът го е спасил през дългите и тежките години, дето са били отредени за това племе от българския род. За годините, които идват, пак само езикът може да ни опази нас и нашите деца..... Да го*

запазим и защитим с почит и обич по всяко време, че този пламък е нашият живот и нашето спасение) (Náša glás 1993, бр. 16).

Či jazika na banásčite balgare–palčene ij u gulema opasnus, tuj ij idna dukázana rabota u kátadenjšnija žuvot. Sé po-málku sa unezi, kujatu gu hurtuvvat, makár i da-j májčina jazič. Véc sa stánali mlogu i unezi, kujatu udkázvat da se putrudat málku, za da četat napisa-na palčenska hurta. (Че езикът на банатските българи – палкене е в голяма опасност, това е една доказана работа във всекидневния живот. Все по-малко са онези, които го говорят, макар и да е майчин език. Вече станаха много и онези, които отказват да се потрудят малко, за да четат написаното палкенско слово) (Isusvata svetlus 2011, бр.6)

Ni treba da smi faloši na tuj, či smi bli kadarni da napravimi тази чудеса: da upázimi preku tolkus gudini toze stár balgarsci jazič? Ni li treba da gu upázimi i na dálja i s po-više rád da gu hurtuvami u kátadenjšnija žuvot?” (Не трябва да сме горди с това, че сме били способни да направим тези чудеса: да опазим през толкова години този стар български език. Не трябва ли да го опазваме и по-нататък и с повече радост да го говорим и във всекидневния живот?” (Náša glás 1990, бр. 5).

Могат да бъдат приведени много подобни откъси не само от статии, но и от писма на читатели на вестник *Náša glás*, в които доминира тревогата, че езикът, който техните предци са запазили повече от 250 години, е обречен постепенно да изчезне. Макар че книжовната традиция след 1989 г. е възстановена и започва интензивна издателска дейност, тази тревога има своите сериозни основания. Тоталитарният режим след 1944 г., забранил печатното им слово на майчин език, капсулира общността и езикът е свързващата нишка между членовете ѝ. Чрез него общуват във всекидневния живот, но има и още нещо от особена важност – това е езикът на тяхната църква. За българите – католици от Банат майчиният език е „свещен” и защото на него е преведена библията им. Езикът и религията са двата фактора, с които неизменно свързват идентичността си на българи и които са ги съхранили близо три века в мултиетничен Банат. Глобалните обществено-политически промени от края на ХХ в., отварянето на границите, интензивното навлизане на интернационализми в лексиката на повечето европейски езици безспорно рефлектират върху езика и езиковата ситуация при банатските българи. Миграцията към по-големите градове¹⁸ – най-вече към Тимишоара и Арад, както и преселване на представители на други етноси и религии в села с доминиращо българско население, нарушава в голяма степен тяхната компактност¹⁹. Банатската българска журналистика, след първоначалния ентузиазъм от възстановяването на прекъснатата книжовна традиция, застава пред сериозни предизвикателства: да стигне до своите читатели, да пише на „техния” език, да работи за издигането на езиковата им култура и образование и същевременно да устоява на инвазията на множеството заемки, свързани с появата на новите явления и понятия, за които в банатския говор няма названия.

Вторият тематичен кръг, около който се обединяват част от публикациите, можем да наречем „образователен”. Той включва представянето на научни изследвания, свързани с езика и книжнината на банатските българи (откъси от трудовете на Ст.

Стойков, Л. Милетич, К. Иванчов и др.), както и статии, целящи да издигнат езиковата култура и информираност на читателите. В публикации в рубриците *Lingvistika-gramatika*, *Kultura i civilizacija*, *Lingvistika* на страниците на сп. *Literaturna miselj* е представена банатската българска-палкенска азбука в съпоставка с българската и румънската (LM 2002, 10), в поредица статии под общо название *Hurtuvan i pismen jazić* (Говорим и писмен език) ((LM 2007) се коментират проблеми на говоримия и писмения език, на диалектните различия в говора на българите от Стар Бишнов, Винга и Бреця, на езиковата нормативност. Броят на публикациите, свързани с езикови въпроси, през последните години значително нараства и във вестник *Náša glás*. Срв. напр. *Na kasu za jazika, pismenustta i verata* (Накратко за езика, писмеността и вярата), *Zašto ij dubre da pišimi na naša májčin jazić*, (Защо е добре да пишем на нашия майчин език?), в отделна рубрика – *Jazić i kultura* читателите се запознават с езикознанието като наука и с дяловете му (стат. *Lingvistikata, Leksikologijata*), коментират се въпроси на правописа *Gá i zašto pišim s krájin „t“?*, в поредицата *Za proizhoga (etimologijata na hurtite) (За произхода (etimологията) на думите и др.)* по азбучен ред се представя историята и етимологията на отделни думи от активния или пасивния лексикален фонд на говора. Тази целенасочена езикова политика не е случайна. Редакторите на посочените издания ясно осъзнават, че до голяма степен върху тях лежи отговорността за по-нататъшното развитие на писмения език, за регулиране на нормите му и за обогатяване на лексикалния му състав чрез заемане на нови думи или създаване на неологизми. Издигането на общата езиковата култура и компетентност на читателите е задължителната първа стъпка, преди да се проведе дебатът за посоката, в която трябва да се развива книжовният език. Началото на такъв дебат е поставено с една среща в българския лицей *Кирил и Методий* в с. Стар Бишнов, на която присъстват представители на общността – учители, журналисти, свещеници – и на която се взема решение да се направи промяна в правописа на личното местоимение в 1 л. ед.ч.²⁰

В обширно интервю за радио Тимишоара от 15 и 22.01.2012 г., публикувано и във вестник *Náša glás* от 2012, бр.3, главният му редактор, С. Велчов, казва:

Za da razjasnimi na tezi nekolku čitátele zašto pišimi taj, kaćétu pišimi, u menatata gudina smi počnali da publikuvami u nuvinata redica materiále svarzani s pismenustta.... Biz normi i zákune, néma istenska pismenust, zaštotu pismenustta ima glávnata rolja da uidinva sate hurtuvanite formi na jazika, da uidinva sate hora, kujatu hurtuvat tozi jazić, makár či ima različí u hurtuvanjetú. Aku sekuj piši taj kaćétu mu se učuva nému ali taj kaćétu se hurtuva u négvotu sélu, tugázi za kakaj banánséi balgarscí jazić možim da hurtuvami? Zatuž trasim da pišim na naša rodin jazić kolku ij možnu po-právilnu, po-korektnu, saglásnu s gramatičesćite normi i zákune na pravopisa, makár či ima hora, kujatu mu bedat zaradi tuž. Ama milata kantu májćina jazić naddeleva sate tezi prečći.... (За да разясним на тези няколко читатели защо пишем така, както пишем, през миналата година започнахме да публикуваме във вестника редица материали, свързани с писмеността. Без норми и закони няма истинска писменост, защото писмеността има главната роля да обединява всички говорими форми на езика, да обединява всички хора, които говорят този

език, макар че има разлики в говоренето Ако всеки пише така, както му се чува нему или както се говори в неговото село, тогава за какъв банатски български език можем да говорим? Затова опитваме да пишем на нашия роден език колкото се може по-правилно, по-коректно, съгласно с граматическите норми и закони на правописа, макар че има хора, които ни обвиняват за това. Но любовта към майчиния език надделява всички тези пречки).

Това интервю препраща към третия тематичен кръг, който можем да определим като „дискусионен“. Той обхваща статии, представящи различни виждания за посоката в развоя на писмения език, за уточняване на нормите му, както и такива, свързани с неговата „чистота“. Нестабилността на нормативната система на езика е отбелязвана от повечето изследователи на банатската книжнина. По този повод К. Телбизов отбелязва: *Възприетото от първите книжовници (И. Рил, А. Доброслав и баща и син Косилкови) правило „пиши, както говориш“ е криворазбрано от някои автори и те не се съобразяват дори с най-елементарните правила на правописа...* (Телбизов 1996: 124). Интересна в това отношение е статията *Gá i zašto pišim s krájin „t“?* (NG 2011, 4), която доста точно илюстрира съвременната картина по отношение на правописа в изданията на банатски български език. Авторите, преди да аргументират защо трябва да се пише в краесловно „т“ при думи от типа на *hubust, milust, rádust, žalust* и под., отбелязват:

„Viditi li, drághi čítatele, nija ni smi pítali i ni smi sadili nikugu zašto piši taj, kačétu piši. Ama, etu ima nekuj, kojtu niprekasnatu debni seku hurta, kujatu ja pišim i aku tá ni utguváre na négvite žélbi, tugáz mu sadi, či ni pišim „dubre“. Pudbelezvami, či nija ni kárem... nikugu da piši kača námu, negu sámú štémi da ubjasnimi, da razjasnimi zašto nija pišim taj. Sekuj ij slobudin i néka da udlači samičeč kačé za piši. (Виждате ли, драги читатели, ние не сме питали и не сме съдили никого защо пише така, както пише. Ама ето, има някой, който непрекъснато дебне всяка дума, която пишем и ако тя не отговаря на неговите желания, тогава ни съди, че не пишем „добре“.... Отбелязваме, че ние не караме ...никого да пише като нас, а само искаме да обясним, да разясним защо ние пишем така. Всеки е свободен и нека да реши сам как да пише).

В основата на дебата как „трябва да се пише“ са две различни визии за посоката на развитие на книжовния език. Първата може да бъде определена като по-консервативна и е споделяна от списващите църковния вестник *Isusvata svetlus*. В основата ѝ е идеята, че писменият език трябва максимално да следва диалекта, който да бъде предпазен от навлизането на нови думи не само от румънски и английски, но и от книжовния български език. Чрез писаното слово издателите на вестник *Isusvata svetlus* също имат идеята да влияят върху езиковата политика и върху посоката, в която ще се развива книжовният вариант на диалекта им. Затова и по-често в рубриката му *Ti náš jazić* могат да се срещнат статии с „пуристична“ насоченост. Интерес представляват примерите в една такава публикация:

„Dávam po na dole sám idnija ninužni hurti, uputrebuvani umestu takvizi, détu si gji imati, kujatu smi gji zabelezali ud nekolku redve.... (Давам по-долу само някои от ненуж-

ните думи, употребявани вместо такива, дето си ги имаме и които сме забелязали в няколко реда.)

Umna – (na palčensči) pámetna, se slučva – se dugážde, neštáta – rabotite, sreštata – sreštenjétu, glupavi – prosti, pitánka – pitánče, blizak – bližin, da reši – da udlači, naranat – uránmevén, vzemeš – zemeš, da se izvlečat – da se izvádat, svarzani – vazani, sam gji izteglil – sam gji izvádil, sabráni – prebráni, meždu – megju, porti – puhorti, spázvaj – pazi, novce – noste, se gordeja – se faluseja, se preveždat – se preubráštet, sravnenji – naspuredé – vanji, tri časti – tri dela, napalnu – sassém, žitele – stanovnici, izlačva – predáva, rekolta – rožba, hleb – leb, svetskú – svetovnu.”

Израз на желанието да се систематизират правописните норми и правила, „*zákunete pu kujatu banátsčija balgarsči dialekt upotrebuva hurtite*“²¹, е издадената през 2012 г. с помощта на кметството на с. Стар Бешенов малка книжка *Banátsčija balgarsči dialekt i pismenus*, определена като колективно дело²². В нея са описани някои разлики между банатския диалект и книжовния български език, като авторът отбелязва: „*Unez, kujatu ištat da upázat banatsčija balgarsči dialekt, ij hubeve da puznávat teze različí i svetu da gji upázat. Aku krénim da gji mánvami i zamestvami s hurtite na literártnij jazič, uništvmi dialeka*” (Онези, които искат да запазят банатския български диалект, е добре да познават тези разлики и свято да ги пазят. Ако тръгнем да ги махаме и заместваем с думите от литературния език, унищожаваме диалекта).

Втората визия за развоя на езика се споделя от журналистите и редакторите на вестник *Náša glás* и на списание *Literturna miselj*. В рубриката *Lingvistika i grámatika* от бр. 5 на списанието от 2003 г. авторът²³ пише:

„*Ni škodi aku u banatsčija balgarsči-palčensči jazič ima vlijánija, uzájemevanjéta ud drugije jazici, problemata ij či novite hurti, kujatu se uzájemevat, ni treba da udstarnevát hurti, kujatu gji ima udkole u tozi jazič.... nija računim, či gá néma u banatsčija balgarsči jazič idna hurta, po-priličnu ij da se uzájemi ud balgarsčija jazič i da se „pupalčenstvuva“, ud kačetu da se dupusni da naflezi hurta ud drugji jazič... (Не пречи, ако върху банатския български палкенски език има влияния, заемане от други езици, проблемът е, че новите думи, които се заемат, не трябва да отстраняват думи, които ги има отколе в този език.... ние смятаме, че когато я няма в банатския български език една дума, по-прилично е да се земе от българския език и да се „попалкенчи“, отколкото да се допусне да навлезе дума от друг език...).*”

Още по-категорично тази позиция е отразена в статията „*Za Kiril i Metodij pu banátsči*”²⁴, в която, коментирайки езиковата политика и необходимостта от заемането на нови думи, редакторите отбелязват:

„*Ud drugji vazgled ima takvizi novi hurti, kujatu gji némami u náša banátsči balgarsči jazič. Gá imami nužda ud nekuja takvazi hurta, ij normálnu da ja zémimi ud knižovnija balgarsči jazič, ud kacétu ud drugije jazici, zaštotu nija smi balgare.ij jáku nužnu da imami briga da ni si udstarnevami mlogu náša banátsči balgarsči jazič ud knižovín jazič. Či*

to knjižovnjija jazić na seku nácija ima glávna cel da uidinva sate stávve na nácijata“. (От друга страна, има такива нови думи, които ги нямаме в нашия банатски български език. Когато има нужда от някоя такава дума, нормално е да я вземем от книжовния български език, отколкото от други езици, защото ние сме българи. силно необходимо е да имаме грижата да не отдалечаваме много нашия банатски български език от книжовния език. Защото книжовният език на всяка нация има главна цел да обединява всички членове на нацията).

Позицията, че запазването както на езика, така и на общността на банатските българи минава през засилване на контактите с България и с книжовния български език, може да бъде проследена и в други публикации от последните двадесет години. Но тя съвсем не е нова в тяхната история. Познато и актуално звучи изводът на Петронела Шехаби, която, коментирайки ролята на езика за запазване на националното съзнание и позицията на журналистите от *Banátsći balgarsći glásnić*²⁵, пише²⁶:

Развитието на банатския български език в по-ново време, насочено предимно към заимстване на думи от околните чужди езици за изразяване на новите обществени отношения и развитието на науката и техниката, разтревожило твърде много младата българска интелигенция около вестник “Банатски български гласник”. Срещу опасността от обезличаването на езика те повели борба на два фронта – за опазването на това, което е останало незасегнато, и за създаването и укрепването на всестранни културни контакти с България, за изучаването и използването на българския книжовен език с тенденция даже той изцяло да замени остарелия като духовен инструмент банатски български език. Тази борба личи във всеки брой на вестника, преминава през него като червена нишка през цялото му деветгодишно излизане.”

Сложната социолингвистична ситуация, в която се намират днес банатските българи на територията на Румъния, не предлага лесно решение на езиковите въпроси, пред които са изправени. По-горе очертахме само част от тях, за да привлечем вниманието към една проблематика, която безспорно заслужава интерес и по-задълбочено проучване в бъдеще.

БЕЛЕЖКИ

¹ Бих искала да изкажа голямата си благодарност към г-н М. Марков, зам.-главен редактор на в-к *Náša glás* за неговата отзивчивост и предоставената ми възможност да работя с личния му архив му от вестници и списания на банатски български език, излизали след 1989 г.

² Вж. *Banátsći kalindar*, 1936, с. 63.

³ Една немалка част от тях са написани на банатски книжовен език и поради тази причина са сравнително по-слабо познати в България. В България публикациите за банатската история, книжнина и култура в по-ново време се свързват най-вече с имената на К. Телбизов, М. Векова, М. Люлюшев (Телбизов 1996; К. Телбизов 1958, 1963, 1984), Б. Нягулов (Нягулов 1999), Л. Георгиев (Георгиев 2010) и др.

⁴ Както и редица негови отделни статии, вж. напр. Стойков 1958а, 1958б, 1959, 1961.

⁵ В „Банатският говор“ проф. Стойков отбелязва: *През втората половина на XIX в. банатските българи си създават своя самостоятелна писменост и развиват значителна книжни-*

на. За нейните цели те издигат своя говор до книжовен език и така се създава втори български книжовен език (Стойков 1967:6). Това е и официалната позиция на българската наука, разглеждаща банатския книжовен език като втора писмено-регионална норма на българския. Основание за такова признание дава създадената религиозна, художествена, научно-популярна и публицистична книжнина в периода между 1851 и 1943 г.

⁶ За периодичните издания на банатските българи след 1989 г. вж. също Младенова 2012.

⁷ Селото с най-многобройно и най-компактно българско население на територията на Банат в Румъния.

⁸ Rill 1866: Rill J. Bâlgârskutu právupísanji. Sas idná navíska. – U Péšta, 1866. – VIII, 48.

⁹ Историята на създаването нормите на банатския книжовен език е запазена в приложението към *Bâlgârskutu právupísanji. Sas idná navíska* и подробно е представена от Л. Милетич в изследването му „Книжнината и езикът на банатските българи” (Милетич 1900).

¹⁰ Използваме понятието в смисъла, който влага в него А. Дуличенко, който под *литературен микроезик* разбира „такава форма на съществуване на езика (или диалекта), която притежава писменост и се характеризира с нормализиращи тенденции, възникващи като следствие от функционирането на литературно писмена форма в рамките на повече или по-малко организиран литературно-езиков процес” (Дуличенко 2006: 27).

¹¹ Наблюденията ни са ограничени само върху печатните медии на банатските българи, живеещи днес на територията на Румъния.

¹² Banátsći -Balgarsći kalendár, 1936, с. 63.

¹³ Stár Bišnov, 2000 (откъсът е озаглавен *Náša jazić*), издание на кметството на с. Стар Бешенов.

¹⁴ Вестникът е напечатан на пишеща машина и е размножен в 150 екземпляра. Историята на неговата поява е разказана от единия от създателите му – Николае Марков в магистърската му теза *Presa bulgarilor bănățeni*, Cluj-Napoca, 2012.

¹⁵ Адапт. на текста М. Младенова.

¹⁶ B. Rill 1866: Rill J. Bâlgârskutu právupísanji. Sas idná navíska. – U Péšta, 1866. – VIII, 48.

¹⁷ За които К. Телбизов отбелязва: „..... *Лунсата на строго установен правопис също проличава в отделните издания...*” (Телбизов 1996: 123-124)

¹⁸ Най-вече на по-младите хора, както и емиграцията в чужбина.

¹⁹ В момента тя до голяма степен е запазена само в с. Стар Бешенов, като там тези тенденции се наблюдават в по-слаба степен.

²⁰ По този повод главният редактор на вестник *Náša glás*, С. Велчов, отбелязва: *Sled dalgji i prutivurečivi diskusiji, se ij stignalu du idinstvenotu zaključenji (concluzie), či treba da pišimi „áz“ a ne „ás“*. (NG 2012, 10.)

²¹ Законите, по които банатския български диалект употребява думите (адапт. моя).

²² Но основна заслуга за появата ѝ има свещеникът в църквата на с. Стар Бешенов – господин Яни Василчин.

²³ Статията е подписана от името на редакцията.

²⁴ *Náša glás*, бр. 10/2011, с. 6-7.

²⁵ Banátsći balgarsći glásnić, излизал в периода 01.03.1935–05.09.1943 г.

²⁶ *Náša glas*, 1998, бр.12. „Особености на националното съзнание на банатските българи”.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Дуличенко 2006: Дуличенко А. Д. *Современное славянское языкознание и славянские литературные микроязыки*. – В: Славянские литературные микроязыки и языковые контакты: Материалы международной конференции, организованной в рамках Комиссии по языковым контактам при Международном Комитете славистов. Тар-

ту, 15–17 септември 2005 г. Под ред. Александра Д. и Свена Густавссона (при участие Джона Данна). Тарту.

Георгиев 2010: Георгиев, Л. Българите католици в Трансилвания и Банат (XVIII – първата половина на XIX в.). София.

Милетич 1896: Милетич, Л. Седмиградските българи. – В: Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, кн. XIII. София, 153-256.

Милетич 1897: Милетич, Л. Заселението на католишките българи в Седмиградско и Банат. – Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, кн. XIV. София, 284-543.

Милетич 1900: Милетич, Л. *Книжнината и езикът на банатските българи*. – В.: Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, кн. XVI–XVII. София, 339-482.

Милетич 1987: Милетич, Л. Изследвания за българите в Седмиградско и Банат. „Наука и изкуство”, София.

Младенова 2012а: Младенова, М. Периодичният печат на банатските българи от края на XX и началото на XXI век. В: – Младенова, М. (ред.). Славистиката в глобалния свят – предизвикателства и перспективи. Университетско издателство „Неофит Рилски”, Благоевград, 195-204.

Младенова 2012б: Младенова, М. Езикът на българите от румънски Банат в най-ново време: динамика и тенденции. – In: LEGENDÁK, KÓDEXEK, FORRÁSOK TANULMÁNYOK A 80 ESZTENDŐS „K. TÓTH IMRE TISZTELETÉRE (Юбилеен сборник в чест на 80-годишнината на проф. Имре Тот). Jatepress, Szeged.

Младенова 2012в: Младенова, М. Интернационализми и неологизми в езика на българите в Румънски Банат (Банатският език в пресата). – В: Сборник научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”, Пловдив.

Младенова 2013: Младенова, М. The Banat Bulgarian Language at the Beginning of the 21st Century. – In: Nation – Ideologies and Propaganda. Balkanistic Forum, 2. Университетско издателство „Неофит Рилски”, Благоевград, 33-34..

Нягулов 1999: Нягулов, Б. Банатските българи. Историята на една малцинствена общност във времето на националните държави. Парадигма, София.

Стойков 1958а: Стойков, Ст. Сърбохърватски влияния върху банатския говор. – БЕ, №4-5, 357-370.

Стойков 1958б: Стойков, Ст. Румънски влияния върху лексиката на българския банатски говор. – Omagiu lui Jorgu Jordan. București, 821-830.

Стойков 1959: Стойков, Ст. Унгарски заемки в банатския говор. – Език и литература, №3, 176-190.

Стойков 1961: Стойков, Ст. Немски заемки в банатския говор. – Език и литература, №6, 19-29.

Стойков 1967: Стойков, Ст. Банатският говор. Трудове по бълг. диалектология, кн. 3. БАН, София.

Стойков 1968: Стойков, Ст. Лексиката на банатския говор. Трудове по бълг. диалектология, кн. 4. БАН, София.

Телбизов 1958: Телбизов, К. Народната носия на банатските българи. Изд. на Българската академия на науките, София.

Телбизов 1963: Телбизов, К. Традиционен бит и култура на банатските българи. Изд. на Българската академия на науките, София.

Телбизов 1984: Телбизов, К. Банатската българска книжнина. – Литературна мисъл, №2, 132-137.

Телбизов 1996: Телбизов, К., Векова, М., Люлюшев, М. Българското образование в Банат и Трансилвания. Унив.изд. „Св. св. Кирил и Методий”, Велико Търново.